

อริยสัจ 4 : กฎธรรมชาติว่าด้วยลักษณะแห่งความจริงของชีวิต
และวิถีสู่ความหลุดพ้น

The 4 Noble Truths: The natural law regarding the nature of the truth of life
and the path to liberation

พระมหาวีระ วีรนาโค (สิงโต)

Phramahaveera Veeranago (Singto)

วัดลาดปลาเค้า จังหวัดสุพรรณบุรี

Wat Lat Pla Khao, Suphan Buri Province

mahaveera1122@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชานี้ เป็นการกล่าวถึง กฎแห่งธรรมชาติ กำหนดอันแน่นอน ความเป็นไปอันมีระเบียบ
แน่นอนของธรรมชาติ กฎธรรมชาติ มี 5 ประการ คือ 1) อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงหรือ
ปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ 2) พืชนิ
ยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรม 3) จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต ๓)
กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ และ 5) ธรรม
นิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย

อริยสัจ คือ ความจริงอย่างประเสริฐ ความจริงที่ทำให้คนเป็นพระอริยเจ้า ความจริงของพระอริยเจ้า
และความจริงแท้ อริยสัจเป็นกระบวนการเข้าถึงความจริงตามทัศนะของพุทธปรัชญามีคุณค่า 4 ประการ คือ
1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา 2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง 3) เป็นค
วามจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะเติบโตออกไปเกี่ยวข้อง4) เป็นหลักความจริงกลาง ๆ

ดังนั้นอริยสัจจะ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทาง
ปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญและทรงแนะนำให้พุทธศาสนิกชนศึกษาอย่างจริงจัง เพราะ
การรู้อริยสัจจะสามารถนำไปสู่ความดับกิเลสและทุกข์ได้

คำสำคัญ : กฎธรรมชาติ, อริยสัจ

Abstract

This article is about the subject. Orderliness of nature; the five aspects of natural law; 1) Physical inorganic order; physical laws, 2) Physical organic order; biological laws, 3) Psychic law, 4) Order of act and result; the law of Kamma; moral laws and 5) Order of the norm; the general law of cause and effect; causality and conditionality.

The Noble Truth is the noblest truth. The truth that makes people noble The truth of the Noble Lord and the truth The Noble Truths are a process of reaching the truth from the point of view of Buddhist philosophy. It has four values: 1) It is a method of wisdom. 2) It is a method of solving problems and managing one's life with one's own wisdom. 3) It is a truth related to one's life. everyone Regardless of whether humans wander off into the matter. 4) It is a central principle of truth.

Therefore, the Noble Truth The four noble truths are suffering, the cause of suffering, the cessation of suffering, and the path for the cessation of suffering. The Buddha praised and advised Buddhists to study seriously. Because knowing the Noble Truths can lead to the cessation of defilements and suffering.

Keywords ; natural law, noble truth

บทนำ

อริยสัจ เป็นหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพุทธศาสนา อริยสัจ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามกัถสัจจะ แปลว่า ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงเปิดทรวงขึ้นได้เอง คำว่าเปิดทรวงขึ้นได้เอง หมายถึง พระพุทธองค์ทรงค้นพบอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางการดับทุกข์ด้วยพระองค์เอง คำว่า ทุกข์ แปลว่า ทนได้ยาก อดทนได้ยาก

ทุกข์ในทุกข์อริยสัจ ท่านหมายถึงการยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 ดังพระบาลีว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์อริยสัจ คือชาติก็เป็นทุกข์ ชราก็เป็นทุกข์ พยาธิก็เป็นทุกข์ มรณะก็เป็นทุกข์ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งทีรักก็เป็นทุกข์ บรรณาสังขารได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อการยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 นั้น เป็นทุกข์” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 4/12/21)

สมุทัย แปลว่า เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์สมุทัยอริยสัจ คือค้นหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพิลิตเพลินและความกำหนด มีปกติให้เพิลิตเพลินในอาธรมณัั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 4/12/21)

นิโรธ แปลว่า ความดับทุกข์ “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์นิโรธอริยสัจ คือความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 4/12/22) ดังนั้นนิโรธจึงเป็นภาวะที่ถึงความดับทุกข์ สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกตัณหาข้อมใจ ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย ความเบื่อหน่ายหรือความคับข้องติดขัดอย่างใด หลุดพ้นเป็นอิสระ สงบปลอดโปร่งโล่งเบา ผ่องใสเบิกบาน เรียกอีกอย่างว่า นิพพาน

มรรค แปลว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 4/12/22) รวมเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นทางสายกลาง ซึ่งดำเนินไปพอดีที่จะทำให้ถึงนิโรธโดยไม่ติดขัดหรือเอียงไปทางที่สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค ความหมกมุ่นในกามสุข และอัตตกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากแก่ตน คือบีบคั้นทรมานตนเองให้เดือนร้อน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555: 850)

กฎธรรมชาติในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีกฎแห่งธรรมชาติที่เรียกว่า นิยาม หมายความว่า กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติ มี 5 ประการ คือ

1. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศและฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์
2. พืชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรมเป็นต้น
3. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต
4. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ
5. ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550)

หลักนิยาม 5 จึงเป็นเรื่องของกฎของกระบวนการธรรมทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต (อุติ นิยาย) กฎทางชีวภาพ (พีชนิยาม) กฎทางจิตวิทยา (จิตนิยาม) กฎของพฤติกรรมมนุษย์ (กรรมนิยาม) และกฎของพฤติกรรมมนุษย์ (ธรรมนิยาม)

สรรพสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

สรรพสิ่งที่เป็นสังขตธรรมล้วนดำเนินไปตามระเบียบที่แน่นอน เรียกว่ากฎธรรมชาติหรือนิยามแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ส่วนแรกคือ กฎเกณฑ์ย่อยๆ ที่ควบคุมความเป็นไปของสังขตธรรม ได้แก่ อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม ส่วนที่สอง คือกฎเกณฑ์ใหญ่ที่ควบคุมกฎเกณฑ์ย่อยๆ หรือความเป็นไปของสังขตธรรม กฎเกณฑ์นั้นคือ ธรรมนิยาม ส่วนสังขตธรรม ได้แก่นิพพานนั้นไม่ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ใด ไม่ว่าจะเป็นอุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม หรือธรรมนิยาม (ไตรลักษณ์และปัจจุสมุปบาท) กฎเกณฑ์หรือนิยามที่ควบคุมความเป็นไปของสังขตธรรม ประกอบด้วยนิยามทั้ง 5 ประการ ดังนี้

1. อุตุนิยาม คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุหรือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีชีวิต เช่น สสารและพลังงาน ดังที่ สมภาร พรหมทา ได้สรุปเนื้อหาของอุตุนิยามจากเนื้อหาที่กระจัดกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไว้ 4 ประการ คือ 1) วัตถุทุกอย่างมีความสัมพันธ์ถึงกัน 2) ระหว่างวัตถุทั้งสองชั้นที่เกี่ยวเนื่องกัน ในแง่ที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งหนึ่งเป็นผล มีระเบียบความสม่ำเสมอและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน 3) ภายในวัตถุแต่ละชั้นมีความเป็นระเบียบสม่ำเสมอและมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน 4) ในโลกแห่งวัตถุสาเหตุอย่างเดียวย่อมส่งผลเหมือนกัน อุตุนิยามนั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ซึ่งสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางวัตถุต่างๆ ได้ เช่น อธิบายอุณหภูมิหรือสภาพภูมิอากาศ ฤดูกาล และการเคลื่อนที่ของวัตถุ รวมทั้งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ

2. พีชนิยาม คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ เนื้อหาของพีชนิยาม คือ 1) สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีความสัมพันธ์เนื่องกันไป 2) ระหว่างสิ่งมีชีวิตสองหน่วยที่เกี่ยวเนื่องกันในแง่ที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งหนึ่งเป็นผล มีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน 3) ภายในสิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วยมีความเป็นระเบียบ ความสม่ำเสมอ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน 4) ในโลกแห่งสิ่งมีชีวิต สาเหตุอย่างเดียวกันย่อมส่งผลเหมือนกัน

3. จิตตนิยาม คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจหรือเป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิต เนื้อหาของจิตตนิยาม คือ 1) จิตทุกดวงมีความสัมพันธ์เนื่องกัน 2) ระหว่างจิตสองดวงที่เกี่ยวเนื่องกันในแง่ที่ดวงหนึ่งเป็นสาเหตุ และอีกดวงหนึ่งเป็นผล มีระเบียบ ความสม่ำเสมอและมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน 3) ภายในจิตแต่ละดวงมีความเป็นระเบียบ ความสม่ำเสมอและมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน 4) ในโลกแห่งจิต สาเหตุอย่างเดียวกันย่อมก่อให้เกิดผลอย่างเดียวกัน

4. ธรรมเนียม คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้ผลของกรรม หรือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการให้ผลของกรรมที่ประกอบด้วยความตั้งใจ (เจตนา) ทั้งการกระทำดีและการกระทำที่ไม่ดี ดังที่ดังที่ สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึงเนื้อหาของนิยาม คือ 1) กรรม หรือการกระทำที่เกิดจากความตั้งใจ ทุกอย่างมีผลสนองตอบผู้กระทำเสมอ ยกเว้นกรรมที่ไม่อาจสนองตอบ เพราะตัวผู้กระทำกรรมไม่มีตัวตนในสังสารวัฏอีกแล้ว (อโหสิกรรม) 2) กรรมมีสองประเภท คือ กรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีย่อมก่อให้เกิดผลตอบสนองที่ดี กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดผลตอบสนองชั่วเสมอ 3) ระหว่างกรรมและผลของกรรม มีระเบียบความสม่ำเสมอและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน กรรมอย่างเดียวกัน กระทำโดยบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน และกระทำต่อสิ่งที่มีคุณสมบัติเหมือนกันย่อมอานวยวิบากเหมือนกัน นอกจากนิยามทั้ง 4 ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ความเป็นไปของสังขตธรรมทั้งหลายแล้ว ยังมีกฎเกณฑ์หรือนิยามที่ครอบคลุมนิยามทั้ง 4 ดังกล่าว กฎเกณฑ์นั้นเรียกว่า ธรรมนิยาม ส่วนอสังขตธรรม ได้แก่ นิพพานนั้นมิได้ดำเนินไปตามนิยามทั้ง 4 และกฎธรรมนิยามหรือกฎอื่นใด ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ธรรมนิยาม คือกฎเกณฑ์ที่ควบคุมความเป็นไปของสรรพสิ่งยกเว้นอสังขตธรรม

5. ธรรมนิยาม กฎทั่วไปแห่งความเป็นสาเหตุเป็นผล เป็นกฎที่ครอบคลุมความเป็นไปของสังขตธรรม ได้แก่ อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม ธรรมนิยามมีเนื้อหโดยทั่วไปว่า "เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ" (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 25/3/174) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ทุกสิ่งล้วนอิงอาศัยกันในฐานะที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุ อีกสิ่งหนึ่งเป็นผล ธรรมนิยามนี้เป็นกฎเกณฑ์ใหญ่ที่ครอบคลุมนิยามหรือกฎเกณฑ์เฉพาะทั้ง 4 ดังกล่าวธรรมนิยามเป็นกฎเดียวกันกับหลักไตรลักษณ์และหลักปฏิจจสมุปบาท กฎธรรมชาติหรือธรรมนิยาม ซึ่งประกอบไปด้วยไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท ในขณะที่กฎ 4 ข้อแรก กระทำการภายในขอบเขตของตน แต่กฎข้อสุดท้ายคือกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลายกระทำการภายในของกฎ 4 ข้อแรก ทำให้กฎแต่ละข้อสัมพันธ์กัน ข้อนี้หมายถึงว่า ศีลธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ (สมภาร พรหมทา, 2540)

ความจริงในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาจำแนกความจริงไว้ 2 อย่างคือ

1. ความจริงในฐานะสมมติสัจจะ สิ่งที่มีอยู่จริงในระดับสมมติ เรียกว่า สมมติสัจจะ คือความจริงที่เนื่องด้วยประสาทสัมผัสที่ทุกคนรับรู้แล้วสมมติศัพท์บัญญัติขึ้นใช้ หรือความจริงที่ขึ้นต่อการยอมรับของคน ความจริงที่ถือตามความกำหนดหมายตกลงกันไว้ของชาวโลก เช่น คน สัตว์ ไม้ หิน หนังสือ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559: 77) เหล่านี้เป็นความจริงโดยสมมติ ซึ่งเป็นความจริงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ความจริงในระดับสมมตินี้พุทธปรัชญายอมรับว่ามีอยู่จริงแต่ก็มีอยู่อย่างสมมติเท่านั้น

สิ่งที่มีอยู่จริงในระดับสมมตินั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบัญญัติความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยถือเอาเนื้อหาหรือเนื้อความของสิ่งนั้นเป็นหลักในการสร้างคำขึ้นมาออกเสียงเรียกชื่อ เพื่อจะหมายรู้หรือทดแทนเนื้อความของสิ่งนั้น ๆ คือการบัญญัติตามใจความโดยถือเอาอรรถะของสิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึงเป็นหลักในการบัญญัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเนื้อความท่านจึงเรียกบัญญัตินี้ว่า อรรถบัญญัติ ซึ่งอรรถบัญญัตินี้ยังแบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ

1) บัญญัติที่อาศัยการวิปริต คือความเปลี่ยนแปลงและสืบทอดของมหาภูตรูป แล้วสมมติบัญญัติกันไว้ด้วยอาการนั้น ๆ เช่น สมมติบัญญัติว่า ภูมิ (แผ่นดิน) เป็นต้น

2) บัญญัติที่อาศัยการประชุมกันแห่งสัมภาระทั้งหลายแล้วสมมติบัญญัติไว้ด้วยอาการนั้น ๆ เช่น สมมติบัญญัติว่า รถะ (รถ) เป็นต้น

3) บัญญัติที่อาศัยการประชุมกันของชั้นทั้ง 5 แล้วสมมติบัญญัติไว้ด้วยอาการนั้น ๆ เช่น สมมติบัญญัติว่า ปรีสะ (บุรุษ) เป็นต้น

4) บัญญัติที่อาศัยการหมุนเวียนของพระอาทิตย์และพระจันทร์ยกย้ายเข้าออกแล้วสมมติบัญญัติไว้ด้วยอาการนั้น ๆ เช่น สมมติบัญญัติทิวา ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ที่ชื่อว่า ทิสาบัญญัติ เป็นต้น

5) บัญญัติที่อาศัยอาการที่มหาภูตรูปทั้ง 4 ไม่ติดต่อกันแล้วคือไม่จดถึงกันแล้วสมมติบัญญัติไว้ด้วยอาการนั้น ๆ เช่น สมมติบัญญัติว่า ภูปะ (หลุม), คูหา (ถ้ำ) เป็นต้น

6) บัญญัติที่อาศัยนิमितของกัมมภูฐานและอาการพิเศษของภาวนาแล้วสมมติบัญญัติไว้ด้วยอาการนั้น ๆ เช่น สมมติบัญญัติว่า บริกรรมนิमित อุกคหนิมิต เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555: 66)

2. นามบัญญัติ เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นในลักษณะเป็น นาม ชื่อ คำ วลี หรือเป็นสัญลักษณ์อื่นใดเพื่อที่จะสามารถสื่อความหมายของอรรถบัญญัติได้ นามบัญญัตินี้แบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ 1) เป็นคำบัญญัติเรียกสภาวะธรรมที่มีจริง เช่นคำว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นต้น เป็นการบัญญัติแต่งตั้งสิ่งที่มีปรมาตสภาวะรองรับนามบัญญัตินั้นมีอยู่จริง 2) เป็นคำบัญญัติเรียกวสิ่งที่ไม่มีความสภาวะรองรับ เช่นคำว่า ไทย แหก หนังสือ ต้นไม้ บ้าน เป็นต้น 3) บัญญัติสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับสิ่งที่มีสภาวะรองรับ เช่นคำว่า ฌานลาภี (บุคคลผู้ได้ฌาน) เป็นต้น 4) บัญญัติสิ่งที่มีกับสิ่งที่ไม่มีความสภาวะรองรับ เช่นคำว่า อิตถีสัทโท (เสียงของหญิง) 5) บัญญัติสิ่งที่มีสภาวะรองรับ 2 คำผสมกัน เช่นคำว่า จักขุวิญญาณ เป็นต้น 6) บัญญัติสิ่งที่ไม่มีความสภาวะรองรับ 2 คำผสมกัน เช่นคำว่า ราชปุตโต (พระโอรสของพระราช) เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555: 67)

สมมติสัจจะ ความจริงภายนอกหรือความจริงในทางโลกที่เขาสสมมติกันนั้น เมื่อบุคคลได้ศึกษาแล้วก็สามารถนำมาประกอบกิจแห่งตนให้สำเร็จได้ คือทำเหตุให้สัมพันธ์กับผล ก็จะได้ผลสัมฤทธิ์ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งการรู้เหตุ รู้ผลตามความเป็นจริงนี้บุคคลอาจนำไปประกอบให้เป็นผลดี ผลชั่วก็ได้ ให้เป็นสุขหรือให้เป็นทุกข์ก็ได้ตามแต่เหตุที่ประกอบ “บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับ

ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”(พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 27/294/80) ซึ่งมีปรากฏให้เห็นในปัจจุบันมากมาย

สรุปได้ว่า ความสำคัญของเรื่องความจริงในระดับสมมตินี้ จึงได้อธิบายลักษณะของสมมติสัจจะและได้แบ่งประเภทของสมมติสัจจะไว้เป็นระบบเพื่อให้เข้าใจง่าย จะได้เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ที่จะนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความจริงในระดับสมมติตามที่ เป็นจริง จะได้ไม่หลงยึดติดอยู่กับสมมติบัญญัติทั้งหลาย โดยขาดความเข้าใจที่ถูกต้องในสมมติบัญญัตินั้น ๆ กล่าวคือพุทธปรัชญาสอนให้รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงของมัน

2. ความจริงในฐานะปรมาตถสัจจะ

สิ่งที่มีอยู่จริงในระดับปรมาตถ เรียกว่า ปรมาตถสัจจะ สิ่งที่มีอยู่จริงในระดับปรมาตถสัจจะนี้ เป็นความจริงที่มีอยู่จริง ๆ มีสภาวะธรรมรองรับอยู่จริง เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงโดยตัวของมันเองโดยไม่ขึ้นอยู่กับการรับรู้หรือการปฏิเสธของมนุษย์ จะมีมนุษย์รับรู้ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม ความจริงนี้ก็ยังคงมีอยู่เช่นนั้น หากไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้หรือความเชื่อของมนุษย์แต่อย่างใดไม่ อีกอย่างหนึ่ง ปรมาตถสัจจะนั้น คือความจริงภายในหรือความจริงทางธรรมอันเป็นปรมาตถธรรมนั้น ย่อมมุ่งให้บุคคลรู้จักเหตุแห่งความดี และความชั่ว อันจะนำมาซึ่งผลคือ สุขและทุกข์ตามลำดับ มิใช่เพียงเพื่อทำความปรารถนาของตนให้สำเร็จเพียงอย่างเดียว เหมือนความจริงในทางโลก ด้วยว่าจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ความจริงในทางธรรมนั้นคือความดี มิใช่มุ่งที่ความสำเร็จเพียงอย่างเดียวโดยไม่ใส่ใจว่าดีหรือชั่ว บุคคลเมื่อรู้ว่าเป็นเหตุของความชั่วให้ผลเป็นความทุกข์ ย่อมพยายามที่จะละเว้น แล้วประกอบเหตุแห่งความดี อันให้ผลคือความสุขแทน ซึ่งประกอบเหตุแห่งความดีนี้เองย่อมทำให้บุคคลบรรลุถึงผลการเป็นคนดี พ้นจากการเป็นคนชั่ว ซึ่งนี้เป็นประโยชน์ขั้นต้นแห่งการศึกษา และปฏิบัติตามหลักแห่งความจริงทางธรรม คือ “ยอมทำให้เป็นคนดี ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นทุกข์” พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543: 90)

อริยสัจ 4 : วิธีสู่ความหลุดพ้น

ความจริง หรือ สัจจะ ที่มนุษย์ศึกษา และรู้กันอยู่ในโลกนี้ มี 4 ประการ ด้วยกัน คือ

1. สมมติสัจจะ ความจริงสมมติ หมายถึง ความจริงชั้นนอกที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นยอมรับและใช้กันในชีวิตประจำวันเพื่อความสะดวกในการติดต่อสร้างสรรค์กัน แต่ถ้าศึกษาให้ละเอียดลงไปแล้วความจริงชั้นสมมุติ กาลาใช้ความจริงไม่ ตัวอย่างเช่น ชาวโลกสมมุติเรียกกันว่าพระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก และยอมรับกัน โดยไม่ต้องสอบสวนเพราะยอมรับกันทั่วไปมาเป็นเวลานานแล้วนี้เป็นสมมติสัจจะ แต่ถ้าจะพูดกันตามความเป็นจริงแล้ว พระอาทิตย์หาได้ขึ้นทางทิศตะวันออกไม่พระอาทิตย์ไม่ได้ขึ้นแต่โลกเราหมุนรอบตัวเองอยู่ตลอดเวลา เมื่อโลกด้านใดด้านหนึ่งหันเข้าหาพระอาทิตย์ เราเห็นพระอาทิตย์โผล่ขึ้นจากขอบฟ้า เราจึงเรียกว่าพระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก ความจริงเช่นนี้ คนทั่วไปศึกษากันอยู่ในชีวิตประจำวัน

2. สภาวะสัจจะ ความจริงโดยสภาวะ หมายถึง ความจริงที่ได้จากการศึกษากันว่าวินิจฉัยวิจารณ์ให้ ลึกลงไปอีกจนสามารถรู้ความจริงระดับลึกลงไป เช่น เรื่องของทิศตะวันออก การที่โลกหมุนรอบตัวเอง ทำให้ เราเห็นพระอาทิตย์โผล่ขึ้นทางทิศตะวันออก นับเป็นความจริงขั้นสภาวะ คำว่า "น้ำ" เป็นความจริงขั้นสมมุติ แต่สารประกอบที่ประกอบไปด้วย ไฮโดรเจน 1 ปริมาณ และออกซิเจน 2 ปริมาณนั้นเป็นความจริงขั้นสภาวะ

3. ปรมัตถสัจจะ ความจริงเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เหนือวิสัยของประสาทสัมผัส เช่น ความจริงที่เกี่ยวกับ จิต วิญญาณ เทพเจ้า นรก สวรรค์ นิพพาน เป็นต้น นักปรัชญาสนใจศึกษาความจริงชนิดนี้ การรู้ความจริง 3 ประเภทนี้ แม้จะทำให้คนฉลาดขึ้น ทำให้สามารถปรับปรุงชีวิตและ โลกนี้ให้ดีขึ้น แต่ก็ไม่ใช่ไปเพื่อความบริ สุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ดังเราจะเห็นได้ว่านักวิทยาศาสตร์ แม้จะมีความรู้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางเกี่ยวกับ สาร แต่ก็ยังมีกิเลสยังทำความชั่วยังมีทุกข์ นักวิทยาศาสตร์สามารถจับปริมาณมาใช้งานได้แต่เพราะยังมี โลก โกรธ หลง จึงนำมาประดิษฐ์ระเบิดปรมาณูและระเบิดไฮโดรเจน เพื่อทำลายล้างมนุษยชนักปรัชญาแม้จะมี ความรู้เกี่ยวกับปรมัตถสัจจะ แต่ก็ยังไม่พ้นจากโลก โกรธ หลง เนื่องจากพระพุทธศาสนามุ่งความบริสุทธิ์หลุด พ้นจากกิเลสและทุกข์เป็นสำคัญ และสัจจะทั้ง 3 ประการนี้ไม่สามารถทำให้ถึงที่สุดทุกข์ได้ พระพุทธศาสนาจึง ไม่นิยมยกย่อง ว่าสัจจะ 3 ประการนี้เป็นสัจจะ สูงสุด พระพุทธเจ้ามิได้ทรงห้ามมิให้ชาวพุทธศึกษา แต่มิได้ทรง สรรเสริญมิได้ทรงแนะนำให้ชาวพุทธ หุ่นเทศวิจิตใจให้แก่การศึกษากันว่าความจริง 3 ประการนี้

4. อริยสัจจะ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการคือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ สมุทัย ความดับทุกข์ นิโรธ และทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ อริยมรรค อริยสัจ 4 ประการนี้พระพุทธเจ้าทรง สรรเสริญและทรงแนะนำให้ พุทธศาสนิกชนศึกษาอย่างจริงจัง เพราะการรู้อริยสัจจะ สามารถจะนำไปสู่ความดับกิเลสและทุกข์ได้

อริยสัจ 4 ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเวไนยสัตว์และที่เหล่าพระสาวกได้นำมาสืบทอดต่อกันมา นั้นเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า มี 4 ประการคือ ทุกข์ หรือ ทุกขอริยสัจ สมุทัย หรือ ทุกขสมุทัยอริยสัจ นิโรธ หรือ ทุกขนิโรธอริยสัจ และ มรรค หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ เป็นความจริงอันประเสริฐมีเนื้อหาหลักที่ ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทุกขสัจจะ : ความจริงว่าด้วยลักษณะแห่งทุกข์

ทุกข์ หรือ ทุกขสัจจะ ความจริงประการแรกที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ถึงความทุกข์ความทุกข์ในอริยสัจ 4 ต่างจากความทุกข์ในไตรลักษณ์ ความทุกข์ในไตรลักษณ์ หมายถึงการที่สิ่งต่างๆทนอยู่ได้ไม่นานต้องมีการ เปลี่ยนแปลงไป แต่ทุกข์ในอริยสัจ 4 หมายถึงความยากลำบาก ความยุ่งยากความ เจ็บปวด ความทรมาน พระพุทธเจ้าทรงแสดงความทุกข์ไว้ 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1) นิพพัทธทุกข์ ได้แก่ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ อันเกิดขึ้นแก่มนุษย์ทุกคน ทุกชาติ ชั้นวรรณะ ตลอดเวลา คือ ความไม่สบายอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศ เช่น ความหนาวเกินไป ความ ร้อนเกินไป ความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการต้องการทางร่างกาย เช่นความหิวกระหาย การปวดอุจจาระ

ปวดปัสสาวะ ความปวดเมื่อยตามเนื้อตามตัวเป็นอาทิ ความทุกข์ชนิดนี้เกิดขึ้นแก่คนทุกคน ทุกเวลา คนรวยก็หิว เพราะคนรวยและคนจนต่างมีกระเพาะอาหาร เมื่อกระเพาะเกิดว่างลงจะต้องเกิดความหิว อันความหิว นั้นถ้าเรามีอาหารรับประทานแก้ได้ก็จะไม่เกิดความทุกข์มากนัก แต่ถ้าหิวขึ้นมาแล้ว ไม่มีอาหารรับประทาน จะเห็นได้ชัดทีเดียวว่า ความหิวเป็นทุกข์อย่างไร ความยุ่งยากทั้งหลายในโลกนี้เกิดจากความหิวเป็นส่วนใหญ่ ความหิว เป็นโรคที่แก้ไม่หาย มีแต่บรรเทาได้บ้างด้วยการกินอาหาร และต้องกินกันตลอดชีวิตความกระหาย ความปวดอุจจาระปัสสาวะ และความปวดเมื่อยขบตามร่างกายก็เช่นเดียวกัน

2) พยาธิทุกข์ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความเจ็บปวดทรมานอันเกิดจากโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากความผิดปกติในร่างกาย เกิดจากบาดแผลร่างกายของมนุษย์เป็นสิ่งอ่อนแอ และเปราะบาง เป็นที่สุดโรคภัยต่างๆ ชอบเข้าอยู่อาศัย คนทุกคนจะต้องมีความทุกข์เพราะโรคภัย ไข้เจ็บอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายๆ อย่างพร้อมกันไม่มากนักน้อย แม้แต่นายแพทย์บางที่ก็ต้องตายเพราะโรคบางอย่าง มีคนน้อยคนที่ไม่เคยเจ็บป่วยเลยตลอดปี

3) สภาวะทุกข์ ความทุกข์ที่เกิดจากชาติ - ความเกิด ชรา - ความแก่ มรณะ - ความตาย ความเกิดเป็นความทุกข์เพราะเป็นความเจ็บปวดทรมานสำหรับผู้เกิด และผู้ให้เกิดเป็นความเสี่ยงภัยอย่างสูงเพราะมีมารดาทารกเป็นอันมากที่ต้องสูญเสียชีวิตในการเกิด ที่สำคัญที่สุดก็คือ ความเกิดเป็นประตูนำไปสู่ ความแก่ ความตาย และความทุกข์ทั้งปวงในชีวิต

4) ปกิณณกทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ความเศร้าโศกเสียใจ ความทุกข์ระทมตรมใจ ความก้ำกั้นใจความร้อให้พิไรรำพันที่เกิดขึ้นเมื่อพลัดพรากจากคนรักของรัก เพราะประสบกับความเกลียดของเกลียด และเพราะปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สมปรารถนา ปุณฺชนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมี จนแค่ไหนมีโอกาสที่จะได้รับความทุกข์ชนิดนี้เท่าเทียมกัน เพราะคนรวยและคนจนมีโอกาที่จะ พลัดพรากจากคนรักของรักเหมือนกัน ไม่มีใครที่ไม่เคยพลัดพรากจากคนรักของรัก นอกจากคนที่ ไม่รักใคร่หรือสิ่งใดเท่านั้น ไม่มีใครที่จะไม่เคยผิดหวัง นอกจากเขาจะไม่มีหวัง หรือไม่มี ความปรารถนาในสิ่งใดเท่านั้น แต่คนธรรมดาในโลกทุกคนยังมีความรัก ยังมี ความเกลียด ยังมีความปรารถนา จึงมีโอกาที่จะประสบปกิณณกทุกข์เท่าเทียม

5) สันตাপทุกข์ หมายถึง ความเดือดร้อนกระวนกระวายใจเพราะถูกไฟกิเลสชนิดต่างๆ แผลเผา เช่น ไฟ คือ ความรัก ความโลภ ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความอาฆาตพยาบาท ความเกลียดชัง เป็นต้น ปุณฺชนที่ยังมีกิเลส มีโอกาสที่จะได้เสวย ทุกข์ประเภทนี้เท่าเทียมกัน

6) วิปากทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ทรมาน ความเดือดร้อนใจ ความหวาดสะดุ้ง ความละอายใจ ซึ่งเป็นผลความชั่วที่ตนกระไว้แล้วในอดีต ทุกข์ชนิดนี้ สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ คนที่ไม่กระทำความชั่วย่อมนิได้เสวยทุกข์ชนิดนี้ แต่จะมีคนสักกี่คนที่ไม่เคยทำความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจเลยในชีวิต

7) อาชีวทุกข์ หรือ อาหารปริเยฏฐิทุกข์ หมายถึง ความลำบาก ความเหน็ดเหนื่อย ความเดือดร้อน ความวิตกกังวลอันเกิดจากการทำมาหาเลี้ยงชีพ การแสวงหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิตของตนและของคนที่เกี่ยวข้อง การทำมาหาเลี้ยงชีพทุกชนิดล้วนแต่ต้องออกแรงกาย วาจา ใจทั้งนั้น ต้องต่อสู้แข่งขันชิงดีชิงเด่น มีคนจำนวนมากที่ต้องสูญเสียชีวิตเพราะการเลี้ยงชีวิต

8) สหคตทุกข์ ความลำบาก ความเหน็ดเหนื่อย ความวิตกกังวล ที่มาพร้อมกับ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ถ้าขาดการพิจารณา เราอาจจะเห็นว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ไม่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เพราะใคร่ก็ปรารถนาสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วก็จะเห็นว่าลาภ ยศ สรรเสริญ และโลกียสุข เป็นเหตุให้เกิดทุกข์โดยแท้ เพราะว่า สิ่งใดมีคุณค่าแก่เรา สิ่งนั้นมีโทษแฝงอยู่ด้วย สิ่งใดให้ความสะดวกแก่เรา สิ่งนั้นก็มีความยุ่งยากแก่เราด้วย

9) วิวาหมุลกทุกข์ ความทุกข์ ความเดือดร้อน และภัยวิบัติที่เกิดจากการทะเลาะวิวาท กับคนอื่น ๆ คนเราจำเป็นต้องอยู่ท่ามกลางคนอื่น ๆ และต้องติดต่อสัมผัสกับคนอื่น ๆ คนแต่ละคนย่อมมีอุปนิสัยจิตใจและรสนิยมของเขาเองซึ่งบางทีก็ขัดกับของเรา ทำให้เกิดการขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันขึ้น บางทีก็ถึงกับเป็นศัตรูคู่อาฆาตทำลายล้างผลาญกัน การทะเลาะวิวาทไม่ว่าจะหนัก หรือ เบาย่อมก่อให้เกิดความโกรธความอาฆาตพยาบาท ความเกลียดชังความหวาดกลัว ความเร่าร้อนใจซึ่งเป็นความทุกข์อย่างแท้จริง

10) ทุกขกัณฑ์ หรือ ชันธทุกข์ ได้แก่ ความทุกข์ทรมาน ความระกำลำบากในการบริหารรักษากัณฑ์ 5 อันเป็นประกอบขึ้นเป็นตัวตนของมนุษย์ทุกคน กัณฑ์ 5 เป็นภาระอันหนักที่คน ต้องแบกไว้ด้วยความลำบาก ความทุกข์ทั้ง สิบ ประการที่กล่าวมาแล้วนั้น เกิดขึ้นเพราะมีกัณฑ์ 5 ถ้าไม่มีกัณฑ์ 5 เสียอย่างเดียวทุกข์อื่น ๆ ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นทุกขกัณฑ์จึงเป็นทุกข์รวบยอด

สมุทัยสังกะ : ลักษณะแสดงสาเหตุแห่งทุกข์

สมุทัย แปลว่า เหตุเกิดแห่งทุกข์พระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า "ตัณหา" คือความอยากความต้องการ เป็นต้นเหตุอันแท้จริงของความทุกข์ ตัณหา มี 3 อย่าง คือ

1) กามตัณหา ความอยากได้อะไรที่มีในกามคือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าใคร่ น่าชอบใจ อยากได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หมายความว่า ความอยากที่ประกอบด้วยความเห็นแก่ตัวอยากได้มา เพื่อความสุขความสำราญของตนจัดเป็นกามตัณหา ตัณหาชนิดนี้ถ้าจะเรียกให้เด่นชัดขึ้น ควรจะเรียกว่าอยากให้มา คืออยากให้รูป เสียง กลิ่น รส ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นต้น มาสู่ตน

2) ภวตัณหา คำว่า "ภว" แปลว่า ภพก็ได้ แปลว่า ความมีก็ได้ แปลว่า ความเป็นก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงมีการแปล "ภวตัณหา" หลายอย่างบางอาจารย์ แปลว่าอยากเป็นนั่นเป็นนี่ แต่ถ้าพิจารณาดูตามความเป็นจริงแล้ว ความอยากเป็นกับความอยากมี ก็คืออันเดียวกันนั่นเอง เช่น อยากเป็นเศรษฐี ก็คืออยากได้อะไรที่มีความเป็นเศรษฐีหรือ อยากมีทรัพย์มาก นั่นเอง อยากเป็นพระราชาก็คืออยากได้ ตำแหน่งพระราชานั้นเอง อีกอย่าง

หนึ่งความเป็นผลเกิดจากความอยากรู้ ถือเมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วก็เป็นเจ้าของสิ่งนั้น และได้ชื่อตามสิ่งนั้น เช่น คนมีเงินมีทรัพย์ ก็เป็นเศรษฐี คนมีภรรยาก็เป็นสามี คนมีบุตรก็เป็นบิดามารดา ฉะนั้นความ อยากรู้มีบุตร กับ ความอยากเป็นบิดาจึงแยกกันไม่ออก และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเหตุผล

3) วิภาตัตถา แปลให้ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริงในจิตใจมนุษย์ ก็คือ "อยากให้เป็น" ซึ่งสืบเนื่องมาจาก อยากให้มา (กามตัณหา) อยากให้อยู่ (ภวตัณหา) และอยากให้เป็น (วิภาตัตถา) ถ้าเราสังเกตดูความอยากในชีวิตประจำวันของเรา เราจะเห็นได้ทันทีว่าเมื่อเรายังไม่ได้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราอยากได้สิ่งนั้น (กามตัณหา) เมื่อเราได้มาแล้ว เราจะยึดถือหวงแหนไว้ อยากให้สิ่งนั้นคงอยู่(ภวตัณหา) แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป เราจะเกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งนั้น อยากให้สิ่งนั้นไปเสียให้พ้นหูพ้นตา อยากให้สูญหายไปเสีย บางทีเราก็กายให้คนอื่นไป ขายไป หรือทำลายทิ้งเสีย นี่แหละคือลักษณะของวิภาตัตถา ในชีวิตประจำวันเมื่อเราประสบกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ เราอยากให้มีมันดับสูญไป ก็จัดเป็นวิภาตัตถาเหมือนกัน วิภาตัตถาให้เกิดทุกข์อย่างไร วิภาตัตถาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ก็เพราะว่าเมื่อเราอยากให้สิ่งใดไปเสีย จากเราแต่สิ่งทั้งหลายหาได้เป็นไปตามความปรารถนาของเราทุกประการไม่ มันคงอยู่กับเราทั้งๆ ที่เราไม่ชอบทั้งๆ ที่เราแสนจะเกลียด เมื่อเราจำต้องอยู่กับสิ่งที่เราเกลียด เราจะเกิดความเดือดร้อนใจ กระวนกระวาย เบื่อหน่าย เอือมระอา โกรธเคืองหงุดหงิด ซึ่งเป็นความทุกข์ใจอยากหนี ถ้าความทุกข์ใจเหล่านี้มีมากขึ้น คนอาจจะทำลายสิ่งที่ตัวไม่ชอบนั้นเสียโดยวิธีรุนแรง ทำให้เกิดทุกข์ โทษเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ฉะนั้นวิภาตัตถาจึงเป็นเหตุให้เกิดทุกข์โทษได้อย่างมากมาย

นิโรธสังจะ : ความดับแห่งความทุกข์

นิโรธ หรือ "ความดับทุกข์" นั้นเป็นส่วนผลในปัจจุบันนี้เราอาจจะไม่มีนิโรธเพราะ เรายังมีทุกข์และ ตัณหา แต่การที่พระพุทธเจ้าทรงยกนิโรธขึ้นมาแสดงไว้ ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์และเหตุแห่งความทุกข์เป็นสิ่งที่คนสามารถดับได้กำจัดให้หมดสิ้นไปได้เป็นการให้ความหวังกับมนุษย์เพราะมนุษย์ส่วนมากเข้าใจว่าความทุกข์และตัณหาเป็นของธรรมชาติซึ่งเกิดมีเอง ไม่มีทางที่จะหาจัดหรือบรรเทาได้ แล้วก็ก้มหน้ารับทุกข์ต่อไปโดยไม่คิดหาทางแก้ไข ความเข้าใจเช่นนั้นเป็นความเข้าใจของคนประเภท "ทุนนิยม" ซึ่งไม่ใช่หลักพระพุทธศาสนา ชาวพุทธต้องเชื่อ ตามหลักอริยสัจว่า "นิโรธ" หรือความดับทุกข์และตัณหาได้จริง มีได้อย่างแน่นอนจนกระทั่ง พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นเป็น "ความจริงอันประเสริฐ" อย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะ ว่า ทุกข์ก็ดี เหตุของทุกข์ก็ดีเกิดขึ้นโดยมีเหตุปัจจัย เปรียบเหมือนไฟเกิดขึ้นเพราะมีเชื้อเพลิง มีอากาศและมีความร้อน ถ้าเรากำจัดเหตุปัจจัยของทุกข์ได้ ทุกข์และเหตุของทุกข์ก็ดับไปเอง เปรียบเหมือนเรากำจัดเชื้อเพลิงอากาศและความร้อนให้หมดไป เปลวไฟก็ดับไปเอง เพราะฉะนั้นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจึง เป็นไปตามหลักเหตุผลในธรรมชาตินั่นเอง ไม่มีอะไรผิดธรรมชาติตรงกันข้ามคนที่เห็นว่าการกิเลส ตัณหาเป็นของเกิดมีตามธรรมชาติไม่มีทางกำจัดหรือบรรเทาได้ กลับเป็นคนเห็นผิดไปจากหลัก ธรรมชาติเสียอีก ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดกำจัดไม่ได้ถ้าเรารู้เหตุปัจจัย รู้จักวิธีการ และมีความเพียร พยายามมากพอจะดับทุกข์ดับที่ไหน การดับทุกข์ตามวิธีการอันถูกต้อง

ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ถ้าจะบรรเทาทุกข์ก็ต้องบรรเทาที่มูลเหตุ 3 ประการนั้น เปรียบเหมือนเราจะดับไฟ ต้องทำลายตัวเชื้อไฟให้หมดสิ้น เปลวไฟ จึงจะดับ ฉะนั้นการจะบรรเทาทุกข์ต้องบรรเทาต้นเหตุ การที่จะดับทุกข์ได้ ต้องดับต้นเหตุ เพราะต้นเหตุเป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์โดยตรง การจะดับต้นเหตุโดยตรงนั้นทำได้ยากมาก เพราะว่าต้นเหตุมีพลังแรง ต้นเหตุเป็นพฤติกรรมของจิตที่เกิดมากับจิต จนทำให้คนเข้าใจไปว่า "ความอยากเป็นธรรมชาติของจิต" แยกกันไม่ออก นอกจากนั้นคนยังมีความอภิสัยในต้นเหตุเข้าใจว่าต้นเหตุเป็นของตนเองเลยทีเดียว จึงไม่ยากทำลายหรือกำจัดต้นเหตุ การดับต้นเหตุโดยตรงทำได้ยากเพราะต้นเหตุมีกำลังแรง เปรียบเหมือนไฟที่กำลังลุกโผลงเต็มที่ เราจะนำเอาน้ำเข้าไปสาดใส่โดยหวังจะให้ดับยอมไม่มีทางสำเร็จ เข้าทำนองน้ำน้อยยอมแพ้ไฟ ฉะนั้นการดับต้นเหตุจะต้องค่อยๆ กระทำไปตามลำดับ

มัคคสังจะ : ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์

มรรค หรือ มัคคสังข์ หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 มรรคคือทางดับทุกข์ได้แก่แนวทางในการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์หรือการบรรลุ ความหลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ประการที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์หรือนิพพาน วิธีการดังกล่าวนี้ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป กล่าวคือไม่เป็นการทรมานตนให้ลำบาก และ ไม่ปล่อยตนตามอำเภอใจ องค์ประกอบทั้ง 8 มีความเหมาะสมพอดี เป็นทางสายกลาง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา

- 1) สัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบ
- 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
- 3) สัมมาวาจา การพูดชอบ
- 4) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ
- 5) สัมมาอาชีวะอาชีพชอบ
- 6) สัมมาวายามะ การพยายามชอบ
- 7) สัมมาสติ การระลึกชอบ
- 8) สัมมาสมาธิ การตั้งใจชอบ

บทสรุป

อริยสัง 4 หมายถึง ความจริงการเข้าไปรู้ปัญหา สวหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา แล้วหาหนทางเพื่อการดับเหตุปัจจัยแห่งความทุกข์ได้เมื่อใด ผลคือความสงบสุขปราศจากการบีบคั้นใจที่ผ่านมาจากอายตนะภายในและอายตนะภายนอกทั้ง 6 ยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกฎธรรมดาแห่งธรรมชาติแม้ความทุกข์ทางกายจะเกิดขึ้น แต่ความทุกข์ทางใจก็ไม่มี เนื่องจากไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือปรุงแต่งอารมณ์หลักธรรมเรื่องอริยสัง 4 นี้ ถือว่าเป็นหลักการที่ครอบคลุมจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างสรุปลงในอริยสังได้ทั้งหมด สิ่งที่ยังกำหนดรู้จัดลงในทุกข์ คือสิ่งที่พึงกำหนดรู้ (ปริยญญายะ) สิ่งที่ไม่ดีไม่งามที่ชั่วร้าย เป็นสิ่งที่พึงละเว้น จัดลงในสมุทัย คือสิ่งที่พึงกำหนดละ (ปหาตัพพะ) สิ่งที่ยังทำให้สำเร็จ จัดลงในนิโรธ คือสิ่งที่พึงทำให้แจ้ง (สัจฉิกตัพพะ) สิ่งที่เป็นวิธีการที่จะทำให้บรรลุจุดหมาย จัดลงในมรรค คือสิ่งที่พึงทำให้มีขึ้นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

ตัวปัญหานั้นต้องกำหนดรู้ จัดเป็นตัวทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาเป็นสิ่งที่พึงละเว้น (ก่อนที่จะเกิดปัญหาในคราวต่อไป) จัดเป็นสมุทัย การแก้ปัญหาคือ จัดเป็นนิโรธ ซึ่งต้องทำให้สำเร็จ วิธีแก้ปัญหาคือ จัดเป็นมรรค เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาหาทางทำให้มีขึ้นบทสรุป

หากเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์แล้วจะแก้ปัญหาคือชีวิตได้อย่างมากมาย ไตรลักษณ์สอนให้เรารู้เท่าทันยอมรับความจริง เป็นวิธีการวางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายให้สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ เป็นท่าทีแห่งปัญญา ความเป็นอิสระ ไม่ถูกมัดตัว และสอนให้เราแก้ไข ทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา เช่น เมื่อผมของเราหงอกขาว เนื้อหนังเหี่ยวแห้ง ซึ่งเป็นอาการเบื้องต้นของความแก่ชรา ถ้าไม่ยอมรับปรากฏการณ์นี้ สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือความทุกข์ ทุกข์ เพราะไม่อยากจะแก่ ไม่ยอมรับความจริงนี้ แต่ท้ายที่สุดแล้วเรายอมพ่ายแพ้ต่อความจริง หากเรายอมรับว่า ผมหงอกเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ได้เกิดขึ้นกับเราคนเดียว ทุกๆ คนก็เป็นเช่นเดียวกัน จะช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง ถ้าคิดได้อย่างนี้จะหายจากความทุกข์ หรืออย่างน้อยก็ทำให้ทุกข์นั้นเบาบางลง จางคลายไปได้ ท้ายที่สุดแล้วเมื่อความทุกข์นั้นเบาบางลงสิ่งที่ได้มากก็คือความสุข

เอกสารอ้างอิง (References)

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *แก่นแท้พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธรูปศาสนาของธรรมสภา.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (ม.ป.ป.). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร?*.
- สมภาร พรหมทา. (2540). *พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.